

SİYASAL TEORİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Ümit HASSAN

Disiplinler-arası anlayışı âdeta disiplinler arasında mücadele olarak görmek ve kendi mensup olduğu alana yeni "toprak"lar kazandırma politikasını amaç bellemek ne ise, tam tersi eğilimle, disiplinini dar açılar geometrisine sığdırmaya çalışmak da aynı "medâr-ı mâîşet" kaygısına çıkıyor. Zorunlu olan, Siyasal Teorinin "âlet"lerinin tarihsel anlamını, teorik ve metodolojik çalışma ile ortaya koymaktır. Aksi hâlde, siyaset'e ve devlet'e giden yoldaki tarihsel gelişmenin ve bu gelişmeye ilişkin düşüncelerin açıklanması birçok hâlde, tarihi skolastik önermeler doğrultusunda çarpıtmaya uğratmaktan öteye gidememekte; ergeç —frenkçesi ile— obscurantisme - dogmatisme cenderesine sıkışmaktadır.

Çağdaş Sosyal Bilim büyük bir sıkıntı, hattâ gerilim içerisinde görünüyor. Bu gerilimin çok-boyutlu, alabildiğine karmaşık sebepleri var. Teknik gelişmenin neredeyse "geometrik dizili" sıçrayışları karşısında insan'da bulunan üretici gücün, yine o teknik ile defalarca ve defalarca büyüye-bilen hâsılası, sonuçları bakımından yine insan'a dönüyor, insan'ı değiştiriyor.

"İnsan" denildiğinde, felsefe dehlizlerinde yol arayan, tasavvurların ürünü kayıp-insan'ı değil; etiyle kanıyla, değişen ve değiştiren topluluk/birliktelik-insan'ını anlamak gerek. Topluluk insanı çoğul bir olgu; en çok birey gibi gözüktüğü ânda bile toplumdan başka şey değil. İzlenebildiği kadarıyla, tarihöncesinden beri birlikteliği yaşıyor. Birliktelik'in, şu ya da bu iradî gelişimin, belirli bir yardımlaşma ve teknik anlamda işbölümünün sonucu oluştuğunu kabul eden nice yaklaşımlar, daha başlangıçta insan'a ancak türevsel bir rol vermek durumunda kalıyorlar ve bu ilk adım bile kısır bir döngünün tutsağı oluyor.

Bilimsel düşünce, bulgulardan çıkardığı doğruları gittikçe büyüyen bulgular birikiminde aradığı mihekke vurmak durumunda. Bilimdeki bu sürekli gel-git'lerin kesintisizliği yaşanırken, doğruların şüphelerden arındırılarak kanunlaştırılmasına giden yol, yaşanmış olan temel süreçleri açığa çıkartmaya varıyor. İdeolojik kaymaların önlenbilmesi, veriler âlemin-den teoriye doğru aşınmaz kilometre taşları konulabilmesi, mevcut olan-

ların arasına gidişleri gösteren ara levhaların yerleştirilebilmesinin tek yordamı Tarih (tarihöncesi-öntarih-tarih kesintisizliği ve değişimi) ile yola çıkmak. Nereden gelinip nereye gidildiğinin bilince çıkartılmasında pusula Tarih, şecer-i vakvâk'a asılmış ağaların öykülerini nakletmekten farksız sözde modern birikim-tarihçiliği değil; gerçekliğin zaman içerisindeki kesintisiz değişimini, gerçekten yaşanmış olanı teorik düzeye erdirmekle eşanlamlı.

Sosyal bilimin yüzeydeki görünümü ile bütünsellikten uzak kalma biçimindeki rahatsızlığı derindeki hastalığın belirtileri olarak algılamak, bilimsel metodun gerektirdiğini yerine getirme görevine yönelmenin ilk şartı. Tedavi, ilk-yardım'dan geçtiğine göre, sosyal bilimdeki tıkanıklığın giderilmesinin ilk şartı da disiplinler arasındaki hasetin (hattâ kavganın) yer-kapmacı güdüsünden sıyrılarak disiplinler-arası barışı sağlamak. Bu barış, görünürdeki mütâreleden çok daha sağlam zeminleri gerekli kılıyor.

Sosyal bilim deniliyor. Neyin nasıl "sosyal" olduğuna dair ideolojik kaygılar kaosunda bir yanda gününü gün eden uçarı ampirizm, öte yanda dogmatizm kısılcasına hapsedilmeye çalışılan teori... Sosyal bilimin ilişkiler manzumesi ile var olduğu mâlum. Zaman-mekân boyutlarındaki ilişkinin, beşerî ilişkilerin sistemli ifâdesini gerçekleştirmeye çalışan sosyal bilimin, tek tek olayların tasvirinden kurtulması, bilimsel metoda işlerlik kazandırmakta, içtihad kapısını açmakla mümkün olabilir. İnsan ilişkilerinin toplumsal ve tarihsel süreç içerisinde ele alınmayarak sosyal bilimin değişik yönlerine çekilmesi, Batı ortaçağı kalıntısı zulümle monarka karşı geleni dört tarafa çekerek parçalamaktan farksız. Topluluk-insanın serüvenini bütünselliği içerisinde incelemek, kanımızca, Tarih dışına düşmemekle gerçekleştirilebilir. Bütünsellik, ancak ve ancak, tarihsel ve toplumsal süreklilik-kesintisizlik anlayışı ile kavrandığında her türlü metafizik kaçısa engel teşkil eder. Teori ve bilimsel uygulamanın sürekli dönüşümünün tahammül edemeyeceği ilk olay **dogmatizmdir**. Bilim'i teori dışına çeken, bilimi bilim yapan metodu sığ bir "araştırma yordamı" derecesine indiren ve sürekli tek tek olaylar peşinde kovuşturan birikimsel bilim anlayışı ise öte yandaki yokuş, bir çeşit modern biline-mezciliğe çağrı çıkartmağa çıkıyor.

Beşeriyetin teknik gelişkinliği insandaki üretici gücün —insanın toplu eyleminin— büyümesi biçiminde "tecelli" ettiğine göre, topluluk insanının toplu eyleminin teknik'in üreticiliğini taşıdığını kavıyoruz. Belirli bir "coğrafya"daki teknik üreticiliğin itmesiyle, gelenek göreneklerdeki yaratıcılığın insanın toplu eyleminde taşınması, bu üretici güçlerin bütünselliğini vurgular. Bu bağlamda, tekrar vurgulamak pahasına da olsa,

'üretici güç' terimi ile herhangi bir mekanik anlayışın karşısında olduğumuzu belirtelim. Her türlü skolastik kemikleşme, metod ve uğraşımızın dışındadır.

Teknik ile insan arasında insan'da yaşayan sürekli ilişkinin belirleyici moment'de kendini ortadan kaldıracak —toplu savaş gibi— bir evrensel intihara yönelmesini önleyecek aşama, belki de, toplumun dinamik-yaratıcı unsurlarının doğrultusunda oluşan "ilim ve fen"e düşmektedir. Fen ve sosyal bilim ayrılmazlığının temelde yer alan güdücü özelliğine sadece değinelim ve sosyal bilimin payına düşene —o küçük dilime— eğilelim. Bilimin toplum için geçim'den arta kalan zaman ve takatle izlenebilen bir süreç boyutunda kalmasını aşmak zorunluysa, bilimsel çalışmanın "olumsuz"u önleyici ve "olumlu"ya hizmet edecek işlevini şiarlaştırmak gerek.

Akademik platform açısından siyaset teorisinin, sosyal bilim için tek çıkar yol olarak gördüğümüz gerçek bir disiplinlerarası ortamın yaratılmasındaki rolü nedir? İçtenlikle ifade edelim, siyaset teorisi alanında çaba gösterenlere, sözkonusu gelişmeye hizmet yönünde önemli görevler düşmektedir. Tabiatıyla, siyaset teorisine yayılmacı bir misyon atfetmek gibi bir düşüncemiz sözkonusu olamaz. Sosyal bilimin bütünselliği içerisinde —yeniden— canlandırılması, bu objektif ihtiyaç, hattâ kaçınılmazlık, disiplinlerin tümünü küçük ve sınırlı çekişmelerden uzak olmaya davet ediyor.

Yaygın disiplin adıyla Siyaset Bilimi ve —kanımızca, Siyaset Biliminin bölümü / alt dalı gibi kabul edilegelen, fakat aslında dar anlamda "iktidar-politika" alanını içerisine alması gereken— Siyasal Teori, Siyasal Fikirler Tarihi'nin bilinen çerçevelerini aşarak, siyaset'in tarihsel dinamizmini —yapabildiğinden daha fazla ölçüde— araştırmak, kavramak ve kavratmak durumundadır. Bunu gerçekleştiribilmenin yolu, siyaset'in tarihsel temellerini, kökenlerinin çok boyutlu olarak ele alınmasından geçer. "Siyasetin 'tarihsel' kökneleri"nden kastımız, geniş anlamda siyaset'in öncesinde yatan dinamiklerin irdelenmesi. Buna, —yazılı— Tarih öncesinde yer alan "siyaset"in Siyasal Teori'yle bütünleşmesi denilebilir. Diğer bir deyişle, Siyasal Teori alanındaki incelemeler, bazı önemli istisnalar bulunmakla birlikte, çoğu halde —yazılı— tarihle sınırlı kalmaktadır. Bu hâl, sadece yazılı tarih'le "başlamak", belirli bir zaman kısıtlaması içerisinde bulunmak gibi "mâsum" bir çerçevede hareket etmekten ötede, o çerçeveyi yaratan gelişimi incelemekten yoksun kalmak gibi en temel bilimsel gerekliliği zedeleyen bir sınır olmaktadır.

Aslında bir zamanlar "genç" olan etnoloji'nin neredeyse bağımsızlığını yeniden kaybetmesi, birçok çevrenin etnolojiye bir türlü ısınmamış

olmaları, adının dahi az telâffuz edilmesi, etnolog ile antropologun yeni-antropolojilerde “aynı”laşması, —paradoksal biçimde— Tarih bakışının eksikliği karşısında kendiliğinden gelişmektedir. Oysa, sosyal bilimin —hâlâ— XIX. Yüzyıl etnografyasından ve genel olarak etnolojiden öğreneceği çok şey vardır.

Bu noktada gündeme gelen politik antropolojinin varlığını uzun boy-lu tartışmak istemiyoruz. Ancak, sosyal antropolojiden ayrılan ve bağımsızlaşan politik antropolojiyi de mevcut boşluğu iki bakımdan doldurabilmiş değildir. Önce; politik antropolojinin, çoğu halde sırf “antropolojik” düzeyde kalmış olduğunu kaydetmeliyiz. Bu, geniş ölçüde, genç disiplin gereğidir: “İlkel” toplulukların devlet öncesi “siyasal” oluşumlarının sergilenmesi disiplini sınırlamaktadır. Tarih’in ürünü uygarlık ile, uygarlık öncesinin temasa gelmesi ve ayrıca, uygarlıkla beraber meydana gelen oluşumların **siyaset** açısından —uygarlık öncesi ve sonrasını kapsayacak— **teorik** bütünsellik içerisinde ele alınması konusu boşlukta kalmaktadır. (İstisna teşkil eden yazarların çoğu da durumun bilincinde olduklarını söylemekle yetinmektedir.) İkinci zaaf, yine politik antropoloji dalındaki çoğu araştırmacıların indirgeyici bir yaklaşımla, tek tek toplulukların panoramasını çizmekle yetinmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu tavır içerisindeki araştırmacılar, üstelik, çoğu hâlde, zamanımıza kalabilmiş bazı toplulukları incelemekle yetinmektedirler. Sosyal ve politik antropoloji alanlarındaki araştırmacıların kendi alanlarını —hattâ varlık sebeplerini— tartışmalarına ilişkin literatür hatırı sayılır bir birikimi bulmaktadır.

Demek ki, tarih-uygarlık **öncesindeki** hayat tarzı —ki biz bunu “örgütlenme” kavramı içinde irdeliyoruz— incelenmek gerektir. Bu hem **örgütlenmeyi betimlemek** açısından, hem tarih-uygarlık (ve dolayısıyla devlet’e) **geçiş** sürecini incelemek, ve hem de, başlangıçtan, ilk örgütlenmelerden itibaren **tarih-uygarlık** döneminin gelişimini de kapsayacak tüm tarih-öncesi, ön-tarih ve tarih sürecini teorik bütünselliğe erdirmeye çabaları açısından önem taşımaktadır. Kısaca değinelim; şu andaki kaygımız, “uygarlık öncesi=örgütlenme”, “uygarlıkla birlikte=siyaset” formülasyonunun bazı öncüllerini irdelemek değil, hangi terim kullanılırsa kullanıl-sın, **Tarih** içerisinde **siyaset**’in temellerinin ve kökenlerinin teorik kapsamı geliştirilmediği sürece çerçeveli fikir yansıtıcılığına düşme tehlikesine düşülebileceğini belirtmekten ibarettir. Düşünceyi incelemek tabiatıyla, Siyasal Teorinin önemli görevlerindendir; ama gerçekliğin bütünüyle bağlantısını kapsatma pahasına değil.

Sırf terminolojik açıdan, “uygarlık öncesi=devlet öncesi=örgütlenme ve yönetim” dizisi ile “uygarlık=devlet=siyaset” dizisini önerebiliriz. Ancak, tekrar etmek pahasına da olsa, belirtmeğe çalışalım: Şu ândaki temel

kaygımız, hangi yaklaşım tercih edilirse edilsin, hangi terim kullanılırsa kullanılsın, örgütlenme-yönetim olayının “başlangıç”tan itibaren inceleme alanına getirilmesi gereğinde odaklaşmakta. Tarih’in sadece yazının sistemlice kullanılması dönemini kapsayan yazılı-tarih bölümünün değil, yazının sistemlice kullanılmaya başlanmasıyla örtüşen ön-tarih’in ve yazı öncesinde yer alan tarih-öncesi’nin de Siyasal Teori bakışı ile incelemeye alınmış bize —kelimeyi seçerek kullanıyoruz— kaçınılmaz geliyor.

Nisbî olarak geç dönemlerin “yönetim”leri, daha önceki dönemlerin, özellikle geçiş aşamalarının örgütlenmelerinin kavranması ile açıklanabilecektir. En önemli geçişin yazılı tarihe geçiş olduğu ortadayken, yazılı tarih’in başlangıç sayılması ve hem öntarih’in hem de tarihöncesi’nin ihmâl edilmesi, devlet’deki siyasetin tarihsel kökenlerinin ele alınmaması, sadece “teknik” bir zaman sınırlaması sayılamaz. Tarihöncesi’nin örgütlenmesi bütün boyutları ile dikkate alınmadığında, yazılı tarih’in devlet’ine ya —pek sık rastlanıldığı üzere— milâd gözü ile bakılır, ya da devlet’in oluşumunun zihnen geriye yürütülmesi söz konusu olur. Bu iki hâl, çoğu halde içiçe geçer. Devlet’in varlığını milâdî saymak zihniyeti, uygarlık öncesi kültürlerin de incelenmesi gerektiğinde, devlet daha önceden beri varmışçasına “teori” üretir. Kaldı ki, genel anlamıyla Tarih, aynı olmayan örgütlenme düzeylerinin karşılaşması —ve mücadelesi— tarihidir. Değişik hayat tarzlarına tekabül eden yönetme süreçlerinden doğan eylemler aynı zaman dilimlerinde karşılaştığında, zamanı “tespit ederek” ele alma zihniyeti daha temel yanlışlara yol açar.

Hayat tarzının ortaklaşa yaşatılan bir örgütten başka şey olmadığı, topluluk dışı “meşrû” bir cebir tekelinin oluşmadığı bir toplum örgütlenmesinden devlet yönetimine geçiş, tarihöncesi-öntarih döneminin araştırılmasından hareketle devlet-içre-siyaset’i açıklayan, siyasetin kökenini ortaya koyan bir süreçtir. Medeniyetin ilk oluşumuna paralel olarak devlet’i “ilk geçiş”in (orijinal olarak devlet’in doğuşunun) spesifik olarak araştırılmasının sürüp giden önemi bir yana bırakılırsa, değişik coğrafi alanlardaki (belirli bir alan değil, tabiatıyla, oynak ilişkilerle üzerinde yaşanan bir yeryüzü sathında) tarihöncesi örgütlenmesinden tarihin uygarlık-devlet dönemine geçişe eğilmek, o alanın ürünü olan toplulukların kendi özel gelişim süreçlerini de ihmâl etmemek anlamına gelir. Bu da, toplulukların daha sonraki siyaset-devlet gelişimine, hattâ günümüz siyaset geleneğine ışık tutacak; böylelikle, siyasetin, etik kategoriler olarak kabul edilen değerlerinin tarihsel kökenleri de açığa çıkartılabilecektir.

Çuvaldız misâli, birikimsel bilgi anlayışından tasnif anlayışına geçiş sürecine değinirken siyasal teoriyi örnekledik. Tarihöncesi’nin ve öntarih’in kandaş topluluklarının örgütlenmesinden uygar topluma gidış odak-

laştı. Uygur topluma gidişi araştırmadaki en büyük güçlük, açıktır ki, yazamayan, daha sonraları da yazıyı kullanmaları sistemli olmayan insanların örgütlenmesinden geriye kalmış sınırlı kalıntılardan yola çıkarak bilimsel soyutlama yapmak; bu soyutlamaların sağlayacağı teorik cihazlanma ile aynı dönemlere yeniden dönerek bu metodolojik çabayı sürekli kılmak... Bu sürekliliği kavramaya çalışırken gerçekliği incelemekten başkaca kaygı güdülmediğinde hemen her araştırmacının sunmuş olduğu kaynak metod gücüyle eleştirildiğinde yararlanılacak verileri beraberinde getirebilecektir. Bu bakımdan, Siyasal Teori açısından, siyaset'i doğrudan teorileştiren kaynaklardan ziyade, yeniden Tarih malzemesine dönülmesi büyük ölçüde gündemdedir.